

УДК 902-051:[378.4.096(477.83-25)]"1915/1995"

ІГОР СВЕШНІКОВ: НОВІ ШТРИХИ ДО НАУКОВОГО ПОРТРЕТА

Катерина ЮХИМЧУК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна

Досліджується історія формування наукових поглядів та діяльності відомого українського археолога Ігоря Кириловича Свешнікова. Акцентується увага на етапах його життя, безпосередньо пов'язаних з історичним факультетом Львівського університету. Зокрема, розглядається період його навчання та формування як археолога-науковця у цьому навчальному закладі, описується педагогічна діяльність ученого та його участь в організації Археологічного музею на історичному факультеті.

Ключові слова: Ігор Свешніков, археологія, Львівський університет, історичний факультет, Археологічний музей.

Після входження Західної України до складу СРСР Львівський університет поступово почав втрачати статус одного з головних осередків розвитку археологічної науки, якого набув упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. Пов'язано це із запровадженням у науку “єдиної правильної” марксистсько-ленінської ідеології, яка змістила акценти в історичних дисциплінах. Тому в академічній археологічній науці, після бурхливого розвитку, розпочався фактично період “застою”. Проте про цілковитий занепад археології у стінах Львівського університету говорити не варто. Традиції Львівської археологічної школи польського періоду продовжили її вихованці – представники “радянського покоління” археологів, які в умовах тогочасних реалій зробили свій вагомий внесок у становлення та розвиток археологічної науки у цьому навчальному закладі. Зокрема, у цей час на історичному факультеті у галузі археології працювали Ярослав Пастернак, Маркіян Смішко, Іван Старчук, Йосиф Пеленський, Микола Ратич, Микола Пелешишин та ін.

З-поміж цих науковців можна виділити відомого українського археолога Ігоря Кириловича Свешнікова (1915–1995) – спеціаліста з археології енеоліту та доби бронзи, дослідника давньоруських городищ і козацьких старожитностей. Знаний, перш за все, як працівник Львівського історичного музею (далі – ЛІМ) та науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР (нині Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, далі – ІСН АН УРСР), у своїй науковій діяльності він мав безпосередній стосунок до археологічної науки у Львівському університеті: спочатку як студент, згодом – як викладач.

Постать І. Свешнікова привертала увагу багатьох дослідників. Перші публікації, присвячені діяльності вченого, належать перу його колеґ-співробітників, учнів і послідовників. Значна їх частина опублікована на пошану видатного археолога. Зокрема, на сторінках збірників та наукових видань знаходимо повідомлення Леоніда Мацкевого¹, Миколи Мерперта², Юзефа Нікольченка³, Олександра Булиги⁴, Тетяни Пономарьової⁵. Важливою для дослідження основних віх життя І. Свешнікова, його поглядів і діяльності стала стаття Віри Гупало⁶. Вагоме місце у висвітленні наукової роботи археолога займає бібліографічний покажчик його праць, упорядкований Юрієм Малєєвим, з написаною короткою біографією вченого⁷. Окремі відомості про життєвий шлях, наукову діяльність та здобутки дослідника містять також роботи Олександра Ситника⁸, Ярослава Погоральського⁹, Василя Рудого¹⁰.

Не можна оминати увагою й довідкове видання “Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка” (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Т. II: Л–Я / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. С. 404–405), статтю про Ігоря Кириловича до якого написав львівський історик Роман Генега.

Варто згадати і про наукову конференцію, приурочену 90-річчю від дня народження І. Свешнікова, підсумком якої став збірник тез “Життєвий та творчий шлях І. К. Свешнікова”. У ньому вміщено матеріали істориків, літературознавців,

¹ *Мацкевий Л.* Багатогранність таланту Ігоря Свешнікова / Леонід Мацкевий // *Постаті української археології. Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття та Волині (далі – МДАПВ).* Львів, 1998. Вип. 7. С. 53–54.

² *Мерперт М.* Бронзовий вік у творчості Ігоря Свешнікова / Микола Мерперт // *Постаті української археології.* МДАПВ. Львів, 1998. Вип. 7. С. 55–56.

³ *Нікольченко Ю.* Історико-краєзнавчі студії І. К. Свешнікова / Юзеф Нікольченко // *Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова: збірник тез наукової конференції 2005 р.* Рівне, 2005. С. 61–64.

⁴ *Булига О.* Археологічні матеріали Ігоря Кириловича Свешнікова у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею / Олександр Булига, Тетяна Пономарьова // *Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова...* С. 8–10.

⁵ *Пономарьова Т.* Архів І. К. Свешнікова / Тетяна Пономарьова // *Берестецька битва в історії, літературі та мистецтві: науковий збірник.* Рівне, 2001. С. 82–88.

⁶ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / Віра Гупало // *МДАПВ.* Львів, 2005. Вип. 9. С. 7–14.

⁷ *Малєєв Ю.* Список наукових праць професора, доктора історичних наук Ігоря Кириловича Свешнікова / Юрій Малєєв // *Волино-Подільські археологічні студії.* Львів, 1998. Вип. 1. С. 5–10.

⁸ *Ситник О.* Постаті археології Львівського університету у фокусі столітньої історії / Олександр Ситник // *Археологічні дослідження Львівського університету (далі – АДЛУ).* Львів, 2005. Вип. 8. С. 11–45; *Ситник О.* Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття / Олександр Ситник. Львів; Жешів, 2012.

⁹ *Погоральський Я.* Пам’ятки доби Київської Русі у дослідженнях археологів Львівського університету / Ярослав Погоральський // *АДЛУ.* 2005. Вип. 8. С. 133–150.

¹⁰ *Рудий В.* Видатні та маловідомі археологи України (біографічні нариси): довідник / Василь Рудий. Львів, 2007.

краєзнавців, журналістів, тих, кому доводилося працювати поруч з українським археологом або спілкуватися з ним. Важливі факти про життя науковця, його зацікавлення, розвідки та розкопки можна довідатися із спогадів Юрія Макеева¹¹, Надії Мельник¹², Зиновія Суходуба¹³.

Незважаючи на те, що до постаті І. Свешнікова зверталось чимало дослідників, деякі аспекти його наукової та педагогічної роботи висвітлені неповністю. Тому, *мета цього дослідження* – простежити історію формування наукових поглядів ученого у Львівському університеті, описати його участь в організації навчального процесу на історичному факультеті.

Джерельною основою для написання статті стали документи та матеріали фонду Р-119 Державного архіву Львівської області¹⁴, фондів Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка¹⁵, а також опубліковані спогади І. Свешнікова¹⁶ та Лариси Крушельницької¹⁷.

Штрихи до біографії. Народився І. Свешніков 19 жовтня 1915 р. у м. Києві, де через події Першої світової війни в евакуації перебували його батьки – Кирило Свешніков та Надія Радченко¹⁸. По батьковій лінії І. Свешніков – родовитий російський дворянин. Його прадід, Лев Павлович Свешніков, родом із дворян Смоленської губернії, присвятив своє життя флоту й у 37 років став контр-адміралом, володів землями у Смоленській, Нижегородській та Волинській губерніях. Батько Ігоря Кириловича в 1918 р. служив у війську гетьмана Павла Скоропадського, а 1919 р., вже як цивільна особа, разом з “білою” армією дістався Криму. Як припускають дослідники, його розстріляли червоноармійці в 1920 р. біля Житомира. Мати, рятуючись від наслідків громадянської війни, разом з двома дітьми була змушена втікати до родового маєтку Свешнікових на Волині (у той час – територія Польщі)¹⁹. Таким чином, з 1921 р. сім’я мешкала у своєму маєтку в с. Хотин Дубенського повіту Волинського воєводства (нині Радивилівського р-ну Рівненської обл.), де Ігор провів дитячі роки.

У 1930–1935 рр. він навчався у польськомовній Дубенській державній гімназії, після завершення якої вступив на юридичний факультет Львівського університету. Незабаром, захопившись лекціями і літературою з археології,

¹¹ Макеев Ю. Невтомний дослідник козацької старовини / Юрій Макеев // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова... С. 41–45.

¹² Мельник Н. Хотин у житті Свешнікових / Надія Мельник // Там само. С. 53–57.

¹³ Суходуб З. Земля повертає пам’ять / Зиновій Суходуб // Там само. С. 66–73.

¹⁴ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). ф. Р-119, оп. 17, спр. 472, 514, 539, 567, 579.

¹⁵ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. І. Франка), ф. Р-119, оп. 120, спр. 6158; оп. 65, спр. 8279.

¹⁶ Свешніков І. Спогади музейного працівника / Ігор Свешніков // Пам’ятки України: Історія та культура. Київ, 2008. Ч. II. С. I–XXXVIII.

¹⁷ Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки / Лариса Крушельницька. Третє доповнене видання. Львів, 2008.

¹⁸ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 65, спр. 8279, арк. 5.

¹⁹ Макеев Ю. Невтомний дослідник козацької старовини... С. 42.

одночасно став студентом гуманітарного факультету, зі спеціалізацією з археології²⁰. У 1939 р. перервав навчання і працював учителем неповної середньої школи с. Хотина. Саме тоді, отримавши відкритого листа (дозвільний документ – Ю. К.) на археологічні роботи від Польської Академії умінь, розпочав перші власні розкопки.

У 1945–1959 рр. І. Свешніков очолював відділ історії первісного суспільства ЛІМу та, за можливості, продовжував археологічні дослідження. У 1958 р. в Інституті археології АН СРСР захистив кандидатську дисертацію на тему “Пам’ятки племен бронзової доби Прикарпаття і Західного Поділля”.

Нова сторінка у діяльності І. Свешнікова розпочалася 20 вересня 1959 р., коли він перейшов на роботу до відділу археології ІСН АН УРСР, де у 1959–1994 рр. працював на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника²¹. Там минула основна і найбільш плідна частина його наукового життя. У 1961–1967 рр. учений – старший викладач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Львівського університету (за сумісництвом).

За час роботи в ІСН АН УРСР Ігор Кирилович провів декілька десятків експедицій у Львівській, Волинській, Тернопільській та Рівненській областях. Головною темою його наукових зацікавлень у цей час залишались дослідження населення енеоліту і доби бронзи на території Прикарпаття, Волині та Поділля²². Ця проблематика стала визначальною при написанні докторської дисертації на тему “Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до н. е.”, яку він захистив 1972 р. в Інституті археології АН СРСР (Москва). Однак упродовж наукової діяльності вчений кілька разів змінював напрями і тематику своїх досліджень, його наукові зацікавлення часто охоплювали значно ширший хронологічний діапазон: від кам’яної доби – до Середньовіччя.

У 1970 р. археологічна експедиція, очолювана І. Свешніковим, розпочала розкопки на полі Берестецької битви 1651 р. (с. Пляшева Радивилівського р-ну Рівненської обл.), що безперервно тривали до 1994 р. За час роботи було досліджено 2,5 га площі та виявлено багатий комплекс достовірно датованих козацьких речей, значна частина яких є унікальними. Це була перша спроба в Україні дослідити місце козацької битви XVII ст. археологічними методами²³.

²⁰ Гуцало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису... С. 7.

²¹ Там само. С. 10.

²² Свешніков І. Культури шнурової кераміки західної частини УРСР / Ігор Свешніков // Археологія Української РСР. Київ, 1971. Т. 1. С. 292–363; Свешніков І. К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до н. е. / І. К. Свешніков. Київ, 1974; Свешніков І. К. Культура шаровидних амфор / І. К. Свешніков // Археологія СРСР. Свод археологических источников. В1-27. Москва, 1983.

²³ Свешніков І. Битва під Берестечком / Ігор Свешніков. Львів, 1993.

У 1982 р. І. Свешніков продовжив археологічне дослідження літописного Звенигорода (с. Звенигород Пустомитівського р-ну Львівської обл.), який тривав до 1994 р.²⁴ Ці розкопки отримали широкий резонанс. Найбільші наукові відкриття принесли досягнення північно-східної ділянки передмістя, де вченому вдалося виявити мостову, прокладену від міських укріплень у північному напрямі через усе передмістя, обабіч якого розташовувалось близько 50 будинків з господарськими спорудами. Вперше в Україні тут були знайдені берестяні грамоти початку XII ст.²⁵

Влітку 1995 р. археолог розпочав вивчення замку у м. Дубно, де йому вдалося виявити давньоруський дитинець Дубенського городища. 20 серпня 1995 р. смерть перервала польові роботи вченого²⁶.

Студіювання археології у Львівському університеті. І. Свешніков здобув освіту та сформувався як археолог у стінах Львівського університету. У 1935 р., закінчивши гімназію, він здав конкурсні іспити на юридичний факультет Львівського університету. А вже через рік, як згадував учений, “мене захопили лекції по археології Л. Козловського²⁷. Я слухав їх із величезним зацікавленням, відбув на кафедрі археології практичні заняття і став активним учасником археологічних семінарів”²⁸.

Це стало вагомим піддрунтям, аби ректор університету, антрополог, професор Ян Чекановський у 1938 р. задовольнив прохання здібного студента навчатись одразу на двох факультетах: юридичному та гуманітарному (спеціалізація “Археологія”)²⁹. Таким чином, з власної ініціативи І. Свешніков розпочав студіювати археологію під керівництвом професора Леона Козловського та асистента Маркіяна Смішка³⁰. Також він відвідував лекції, які у Львівському університеті читав його

²⁴ Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису... С. 12.

²⁵ Свешніков І. Звенигород: Краєзнавчий нарис / Ігор Свешніков. Львів, 1987.

²⁶ Рудий В. Видатні та маловідомі археологи України... С. 235.

²⁷ Козловський Леон Тадеуш (1982–1944) – польський археолог та державний діяч. У 1921–1931 та 1935–1939 рр. працював професором археології у Львівському університеті, очолював кафедру доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (частіше вживалась назва “кафедра праісторії”) та був керівником Інституту доісторичної археології. Посол Сейму II Речі Посполитої (1928–1935), сенатор (1935–1939), міністр земельних реформ (04.12.1930–23.03.1932), міністр внутрішніх справ (16–28.06.1934), прем’єр-міністр Польщі (11.05.1934–28.03.1935). Автор багатьох наукових праць з археології, написаних польською, німецькою, французькою мовами. Див.: Енциклопедія українознавства. Львів, 1994. Т. 3. С. 1071; Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-і рр. XX ст.) / Наталія Білас // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 46–114; Kozłowski M. Sprawa premiera Leona Kozłowskiego. Zdrajca czy ofiara. Warszawa, 2005.

²⁸ Свешніков І. Спогади музейного працівника / Ігор Свешніков // Пам’ятки України: Історія та культура. Київ, 2008. Ч. II. С. IV.

²⁹ Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису... С. 7.

³⁰ Смішко Маркіян Юліанович (1900–1981) – археолог, дійсний член НТШ (з 1933), у 1932–1939 – асистент, ад’юнкт Інституту праісторії при кафедрі доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель Львівського університету. У 1940–1941 і 1944–1951 рр. – завідувач відділу Інституту археології АН УРСР; 1947 р. – кандидат історичних наук. З 1951 р. працював

колишній викладач, а на той час – професор Ягеллонського університету Тадеуш Сулімірський³¹.

Восени 1938 р. І. Свешніков, як і всі студенти кафедри праісторії, був зобов'язаний проходити тритижневу практику з консервації та реставрації речей. Спершу вона відбувалася у приміщенні кафедри, згодом її перенесли до лабораторії Музею Червенської землі³². Ця робота настільки захопила молодого науковця, що фактично до червня 1939 р. він щоденно бував у музеї. Керували практикою Ірена Сівек та М. Смішко³³, інколи консультував і Л. Козловський³⁴. І. Свешніков був одним із останніх учнів цього професора, згадував про нього у спогадах: *“Серед усіх професорів університету, яких я знав як студент, Козловський був найбільш простим та доступним для кожного. Коли він заходив у невелику аудиторію на кафедрі і заставав там декілька студентів, він вітався, подаючи кожному з нас руку”*³⁵. Така відкритість та приязнь сприймалася студентами з повагою.

в Інституті суспільних наук АН УРСР (1951–1955, 1960–1969 рр. – заступник директора, з 1970 р. – старший науковий співробітник). Розробляв питання походження та ранніх етапів розвитку східних слов'ян, зокрема полів поховань на західноукраїнських землях; уперше всебічно дослідив групу пам'яток липицької культури і культури карпатських курганів: *“Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego”* (1933), *“Карпатські кургани першої половини I тисячоліття нашої ери”* (1960) та ін. *Див.*: Енциклопедія українознавства. Львів, 1994. Т. 8. С. 2918; *Циглик В.* Маркіян Смішко – видатний український вчений / Володимир Циглик // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. Львів, 1992. Вип. 2. С. 3–5.

³¹ *Сулімірський Тадеуш* (1898–1983) – польський археолог, викладач Львівського університету (1931–1935 рр. – приват-доцент, 1935–1937 рр. – ад'юнкт). Отримав докторську ступінь за роботу з праісторії та антропології. З 1937 р. – професор кафедри доісторичної археології Ягеллонського університету Кракова. У 1939 р., після окупації польських земель німецькими військами, вступив до лав польської армії, у складі якої у 1940 р. потрапив до Великої Британії. У 1941 р. став Генеральним Секретарем польського Міністерства освіти в Лондоні. По війні викладав у Лондонському університеті, з 1958 р. – професор археології Центральної та Східної Європи Інституту археології Лондонського університету. Викладав у багатьох навчальних закладах європейських країн (1952–1965) і США (1968–1969). Вважається авторитетним дослідником бронзової доби та ранньозалізного часу на території Галичини (*“Kultura wysocka”*, 1931; *“Scytowie na zachodnim Podolu”*, 1936 та ін.). *Див.*: Енциклопедія українознавства. Львів, 1994. Т. 3. С. 3100; *Ситник О.* Археологічна наука у Львові. Перша половина XX століття. С. 136–138.

³² Керівництво Львова для ствердження давніх прав на місто і його довколишні території у 1940 р. вирішило відкрити Музей Червенської землі у колишньому палаці Бесядецьких (площа Галицька, 10). Передбачалося створити музей із трьох відділів – антропологічного, археологічного та етнографічного; для кожного відділу призначено кадрових консультантів (професорів університету): антрополога Яна Чекановського, археолога Леона Козловського та етнолога Адама Фішера. Директором музею призначили польського історика Александра Чоловського. У зв'язку з початком Другої світової війни організований музей так і не відкрили (*Свешніков І.* Спогади музейного працівника... С. VII).

³³ Тоді М. Смішко працював ад'юнктом (помічником професора) – на посаді, вищій за асистента, але нижчій за доцента.

³⁴ *Свешніков І.* Спогади музейного працівника... С. VII.

³⁵ Там само.

Ректор і викладачі університету в Археологічному музеї. Зліва направо 1-й ряд: Микола Максимович, Іван Вейцківський, Галина Смірнова-Давидова; 2-й ряд: Федір Деркач, Дмитро Похилевич, Опанас Зашкільняк, Олександр Черниш, Василь Горобець, Валентин Рогаченко (1967)

Лариса Крушельницька

Ігор Свешніков

У 1939 р. Ігорю Кириловичу довелося залишити навчання в університеті та на період війни перейти на вчительську роботу в рідному Хотині. Проте він не полишив займатися археологією і записався, як екстерн, на новостворений у Львівському університеті історичний факультет³⁶. Але незабаром після початку воєнних дій навчання припинилося повністю.

У 1944 р., на історичному факультеті, що відновив діяльність, відкрили кафедру історії стародавнього світу та археології (її очолив сторик-медієвіст Іван Вейцківський³⁷). У цей час, працюючи вже старшим науковим співробітником Львівського державного історичного музею, І. Свешніков наважився втретє вступити до університету на історичний факультет. Цього разу – на перший курс заочного відділення, оскільки попереднє незавершене навчання в Університеті Яна Казимира у Львові (офіційна назва Львівського університету у 1919–1939 рр.) йому не зарахували. У 1950 р. він завершив навчання, здобувши диплом про вищу освіту. Фактично з цього моменту закінчується перший, пов'язаний із Львівським університетом, етап у житті науковця.

Робота на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків Львівського університету (1961–1967 рр.). Вдруге безпосередній стосунок до Львівського університету І. Свешніков мав у першій половині 60-х років ХХ ст. Цей період у його житті варто описати докладніше, адже аналіз роботи в навчальному закладі дає змогу оцінити І. Свешнікова не лише як археолога-дослідника, а і як педагога.

З початком радянського періоду в історії Львівського університету відбулися зміни в організації та змісті навчального процесу, насамперед, на історичному факультеті, оскільки він став ідеологічним.

Порівняно з польським періодом (до 1939 р. окремо існували кафедри класичної археології та праісторії³⁸), на історичному факультеті у 1944 р. організовано лише одну кафедру, що мала стосунок до археології – історії стародавнього світу та археології. Проте у 1949 р. її б'єднали з кафедрою середніх віків, унаслідок чого створено кафедру історії стародавнього світу та середніх віків (завідувач – І. Вейцківський)³⁹. Такі перетворення були зумовлені

³⁶ Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису... С. 8.

³⁷ Вейцківський Іван Іванович (1900–1977) – історик, дослідник історії античності, античного джерелознавства та історіографії, історії міжнародних відносин в епоху стародавнього світу, доктор історичних наук (1961), професор (1962). З 1937 р. працював викладачем у вишах Москви, Саратова. З 1944 р. – у Львівському університеті. Впродовж 1949–1971 рр. – завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Львівського університету, 1971–1977 рр. – її професор. Див.: Бандровський О. Кафедра археології, античності та середньовіччя / Олександр Бандровський // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Львів, 2000. С. 17–29; Українські історики ХХ століття: бібліографічний довідник. Серія “Українські історики”. Київ, 2004. Вип. 2. Ч. 2.

³⁸ Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-і рр. ХХ ст.) / Наталія Білас // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 64.

³⁹ Бандровський О. Кафедра археології, античності та середньовіччя... С. 17.

ідеологією тогочасної радянської влади, яка не заохочувала вивчення давньої історії, а вимагала, зокрема, дослідження передумов соціалістичних перетворень і будівництва соціалізму. Ця структурна реорганізація суттєво вплинула на ефективність та інтенсивність розвитку археологічної науки у Львівському університеті. Слово “археологія” взагалі зникло з назв кафедр університету аж до 22 червня 1994 р., коли утворили кафедру археології, античності та середньовіччя (завідувач – М. Пелещин)⁴⁰.

У 50–60-х роках ХХ ст. ядром львівської археологічної школи був, фактично, відділ археології ІСН АН УРСР. У 1963 р., незважаючи на значний спротив науковців, реорганізаційні зміни науково-освітньої галузі торкнулися і його. Президія АН УРСР передала ІСН у підпорядкування Львівського державного університету імені Івана Франка, в системі якого він перебував як окрема структура до 1969 р.⁴¹. Ці процеси доволі негативно вплинули на наукову діяльність двох установ. О. Ситник зазначає:

З Інституту відійшло чимало найбільш підготовлених спеціалістів, здебільшого докторів та кандидатів наук, які не були повноцінно замінені. Рівень науково-організаційної роботи Інституту значно відстав від рівня інших академічних установ. Для університету Інститут виявився звичайним тягарем⁴².

Унаслідок таких змін І. Свешніков, який у той час був старшим співробітником інституту, розпочав викладацьку діяльність на історичному факультеті Львівського університету. Згідно наказу від 30 жовтня 1961 р. його зарахували на посаду старшого викладача кафедри історії стародавнього світу та середніх віків на 1961/1962 н. р.⁴³ На той час на кафедрі працювали шість викладачів (Іван Вейцківський – завідувач, Анатолій Лозинський, Юрій Гроссман, Ольга Цибенко, Зоя Калініна, Людмила Свистунович⁴⁴). З огляду на те, що педагогічне навантаження науковця становило лише 45 годин, йому запропонували роботу за сумісництвом із погодинною оплатою⁴⁵. Варто зауважити, що програма університетської освіти на історичному факультеті з початку 50-х років ХХ ст. не передбачала спеціальних навчальних дисциплін, які б дали поглиблене знання з археології. Тому не дивно, що фахівці у галузі археології не мали відповідного педагогічного навантаження. На таких умовах (у 1964/1965 н. р. кількість годин зросла до 62-х, а у 1966/1967 н. р. – до 75-ти) І. Свешніков працював упродовж 1963–1967 рр., викладаючи курс “Основи археології” для студентів першого курсу денної форми навчання⁴⁶.

⁴⁰ Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття. С. 194.

⁴¹ Ситник О. Постаті археології Львівського університету у фокусі столітньої історії... С. 24.

⁴² Там само.

⁴³ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 120, спр. 6158, арк. 4.

⁴⁴ ДАЛЮ, ф. Р-119, оп. 17, спр. 472, арк. 24.

⁴⁵ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 65, спр. 8279, арк. 1.

⁴⁶ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 120, спр. 6158, арк. 4–7.

Науковцю вдавалося поєднувати викладацьку роботу з археологічними дослідженнями. Як співробітник ІСН, він проводив активну польову діяльність, свідченням чого є результати щорічних розкопок та розвідок⁴⁷. До того ж, у 1962–1967 рр. І. Свешніков був керівником археологічних практик, оскільки студенти історичного факультету брали участь в експедиціях учених-археологів ІСН Львівського університету⁴⁸.

У 1966 р. виникла ідея відновлення діяльності на історичному факультеті музею археології, першого на теренах тодішнього СРСР⁴⁹. Ініціатором його створення виступив завідувач кабінету допоміжних історичних дисциплін Володимир Зварич⁵⁰. Основний проект доручили розробити співробітникам відділу археології ІСН Львівського університету І. Свешнікову та Л. Крушельницькій⁵¹. Тоді ж розпочалась активна та копітка робота над

⁴⁷ *Свешніков І.* Пам'ятки культур шнурової кераміки в басейні р. Устя / Ігор Свешніков // Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття та Волині (далі – МДАПВ). Львів, 1962. Вип. 4. С. 44–53; *Свешніков І.* Пам'ятки милоградської культури в басейні р. Горинь / Ігор Свешніков // 39-та наукова конференція, присвячена підсумкам наукової роботи Університету за 1964 рік. Тези доповідей. Львів, 1965. С. 64; *Свешніков І.* Нове поселення стжижовської культури у Ровенській області / Ігор Свешніков // 40-ва наукова конференція, присвячена підсумкам наукової роботи Університету за 1965 рік. Тези доповідей. Львів, 1966. С. 81; *Свешніков І.* Раскопки кургана бронзового века у с. Іванья Ровенской области / Игорь Свешников // Археологические открытия 1966 г. С. 197–199.

⁴⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 514, арк. 11; спр. 539, арк. 14; спр. 567, арк. 14; спр. 579, арк. 8.

⁴⁹ *Погоральський Я.* Археологічний музей Львівського університету – 40 років з часу відновлення діяльності / Ярослав Погоральський // АДЛУ. Львів, 2007. Вип. 10. С. 321.

⁵⁰ *Зварич Володимир Васильович* (1919–1998) – український вчений-нумізмат і археолог. У 1945–1950 рр. навчався на історичному факультеті, після закінчення якого, як один з кращих випускників, отримав роботу в Науковій бібліотеці Львівського університету. З жовтня 1960 р. завідував кабінетом допоміжних історичних дисциплін (нумізматика). Ініціатор і один з організаторів Археологічного музею Львівського університету (1967), який очолював у 1967–1972 рр. Працював також старшим викладачем кафедри історії СРСР, згодом – кафедри історії УРСР. Автор “Нумізматичного словника” (1972, перевидання – 1975, 1976, 1979, 1980 рр.; останнє видання – “Нумізматика. Довідник” (у співавторстві з Романом Шустом) вийшло 1998 р.). *Див.: Шуст Р.* Слово про вчителя / Роман Шуст // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 405–407.

⁵¹ *Крушельницька Л.* Рубали ліс... С. 294. *Крушельницька Лариса Іванівна* (5 квітня 1928 р., Стрий) – археолог, бібліотекознавець, доктор історичних наук (1991), професор (1999). Випускниця історичного факультету (1960). З 1961 р. – молодший науковий співробітник ІСН АН УРСР. У 1973 р. захистила кандидатську дисертацію й наступного року переведена на посаду старшого наукового співробітника. Після захисту у 1991 р. докторської дисертації займала посаду провідного наукового співробітника. У 1991–2003 рр. – директор Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (з квітня 2008 – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка), нині – її почесний директор. Водночас у 1999–2003 рр. працювала (за сумісництвом) професором Львівського університету. Основне наукове зацікавлення – бронзовий вік і початок залізного віку на території Прикарпаття та Волині. У доробку ученої – близько 200 наукових праць, у т. ч. дев'ять монографій. *Див.:* Лариса Крушельницька: Бібліографічний покажчик. Львів, 1998; *Бандрівський М.* Лариса Крушельницька: життя, віддане науці / Микола Бандрівський // МДАПВ. 2008. Вип. 12. С. 11–15; *Крушельницька Л.* Рубали ліс... С. 352.

створенням музейної експозиції, проте із втіленням ідей виникали певні труднощі. Л. Крушельницька у своїх спогадах про це згадує так:

Ми хотіли створити, як на той час, найбільш модерний музей. Це у декого викликало спротив. Але Ігор Кирилович не був позбавлений гумору і ми часом, незважаючи на обмежені кошти, короткий термін виконання і усі інші перешкоди, доволі насміялися⁵².

Ядром експозиції стала багата збірка Музею сфрагістики, геральдики та нумізматики, який упродовж 1949–1959 рр. діяв при кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків. Для формування музею також було передано низку матеріалів з фондів відділу археології ІСН та Інституту археології АН УРСР, які значно поповнилися у повоєнні часи завдяки плідним польовим роботам співробітників цих установ. Зокрема, були представлені матеріали із тогочасних археологічних досліджень О. Черниша, М. Пелешишина, І. Свешнікова, Л. Крушельницької та ін. На вітринах з'явилися експонати з таких відомих пам'яток, як Молодове V, Кормань IV, Зимне, Ріпнів та низки інших⁵³.

У січні 1967 р. музей вперше відкрили для відвідувачів. На цій події були присутні ректор університету Микола Максимович, проректори Федір Деркач і Валентин Рогаченко, професори Іван Вейцківський, Дмитро Похилевич, Опанас Зашкільняк, Олександр Черниш та ін⁵⁴. Першу екскурсію мала честь проводити Л. Крушельницька⁵⁵. Експозиція, представлена у чотирьох окремих залах, відтворювала головні риси матеріальної та духовної культури населення заходу України та сусідніх регіонів від палеоліту до пізнього середньовіччя. Археологічний музей (Музей археології) у своїй діяльності, крім фондової та експозиційної роботи, поєднував ще й навчальну.

14 квітня 1969 р. ІСН був знову переданий у підпорядкування АН УРСР, що відповідно вплинуло на долю його співробітників. І. Свешніков перейшов працювати безпосередньо в ІСН АН УРСР, завершивши свою педагогічну діяльність у Львівському університеті. Проте організація Археологічного музею на його історичному факультеті (першого і єдиного музею подібного профілю у вишах на теренах колишнього СРСР) є одним з найбільших досягнень ученого.

⁵² Крушельницька Л. Рубали ліс ... С. 294.

⁵³ Милян Т. Музей археології Львівського університету / Тарас Милян // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 222.

⁵⁴ Погоральський Я. Археологічний музей Львівського університету... С. 323.

⁵⁵ Крушельницька Л. Рубали ліс... С. 294.

**IHOR SVESHNIKOV:
NEW TOUCHES TO THE SCIENTIFIC PORTRAIT**

Kateryna YUKHYMCHUK
The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Archeology and Special Branches of Historical Science
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

The history of the formation of scientific views and activity of the famous Ukrainian archaeologist Ihor Sveshnikov is examined. Attention is focused on the stages of his life that are directly related to the Faculty of History of Lviv University. In particular, the period of his training and formation of him as an archaeologist-scholar in this educational institution is examined, the teaching activity of the scientist and his part in the organization of the Archaeological Museum at the Faculty of History are described.

Key words: Ihor Sveshnikov, archeology, Lviv University, the Faculty of History, Archaeological Museum.

**ИГОРЬ СВЕШНИКОВ:
НОВЫЕ ШТРИХИ К НАУЧНОМУ ПОРТРЕТУ**

Екатерина ЮХЫМЧУК
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра археологии и специальных отраслей исторической науки
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

Исследуется история формирования научных взглядов и деятельности известного украинского археолога Игоря Кирилловича Свешникова. Акцентируется внимание на этапах его жизни, непосредственно связанных с историческим факультетом Львовского университета. В частности, рассматривается период его обучения и формирования как археолога-учёного в этом учебном заведении, описывается педагогическая деятельность учёного и его участие в организации Археологического музея на историческом факультете.

Ключевые слова: Игорь Свешников, археология, Львовский университет, исторический факультет, Археологический музей.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2014
Прийнята до друку 11.03.2014